У дядька Балажа на золотому годинниковому ланцюжку теліпалася груба і давня, геть витерта монета вартістю в чотири крейцери.

Ми, діти, не раз у думки заходили: чому дядько Баланс носить ту незграбну штуку — той гріш?

Якось улітку дядько Баланс був у вельми доброму гуморі, і ми посідали в альтанці навколо нього: хто на стілець, хто на камінь, а хто просто на траву. І дядько почав розповідати:

— Мій батько, любі діти, не мав золотого годинника, до якого був би прив'язаний мідяний гріш. Та й у кишенях у нього не дуже видзенькували крейцери. А грошей було ой як треба, бо в хаті щодня просило їсти десятеро дітей.

Батько був бідний ремісник, добрий собі столяр. Він багато працював, а мало заробляв. Ми не чепурилися — щоліта бігали босоніж по теплому поросі. Хоча на цукерки й інші ласощі ніколи ламаного гроша не діставали, проте були рум'яні та міцні.

Я, ніде правди діти, не був задоволений своєю долею. Дуже кортіло роздобути бодай один крейцер і придбати за нього те, що забагнеться. Я мріяв передовсім купити собі ножика з червоною колодочкою, строкатого дерев'яного коника, шкіряного м'яча і пригорщу цукерок. Ось про що я мріяв за тих часів. Мені здавалося: знайду один крейцер, то зможу купити усе на світі, що тільки заманеться.

Але мені не таланило. Либонь, у нашому невеличкому селі ні в кого не було такого крейцера, який би можна загубити. Принаймні я ніколи жодного не знайшов.

Та якось сталася видатна подія. Батько приніс додому повний вузлик грошей. Він одержав велику заробітну платню і все монетами вартістю в

чотири крейцери. Батько висипав гроші на стіл. Наче зараз бачу, яка то була величезна купа. Усього сто вісімдесят три монети. Хто знає множити, може вирахувати, скільки то грошей. Я знаю тільки те, що було багато.

— Сім форинтів і тридцять два крейцери, тобто чотирнадцять крон і шістдесят філерів[1],— встряв у розмову Андор, що на всю школу прославився усним рахунком.

Дядько Балаж дивуючись глянув на хлопця.

— Дивись-но! — сказав він.— Я ще ніколи не підраховував... Багато грошей було тоді на столі. До того часу не доводилося бачити стільки в одній купі. Пригадуються мені усміхнені обличчя батька та матері.

Моїх братів не було дома, і тато на цей раз дозволив мені погратися грішми. Я складав монету до монети, закриваючи ними стіл. Я вишиковував їх довгими рядами, ніби то були солдати, ще й викладав з них зірку, село, башту.

Нарешті батько наказав мені зібрати все в торбинку. Я так і вчинив, але остання монета залишилась у мене в жмені, а звідти сповзла до кишені. Я подумав собі: "Якщо покладу в торбинку і цю монету, то від того величезна купа грошей не стане більшою. А мене може зробити багатим і ця одна".

Я зав'язав торбинку, передав батькові і — шмиг у двері.

Подався я прискоком просто до крамниці. По дорозі весь час тримав руку в кишені й обмацував монету.

Ні про що не думаючи, я влетів до крамниці. Там було багато людей, і я став збоку, щоб, поки чекатиму, вибрати собі щось до вподоби.

Крамниця містилася в темній, з низенькою стелею кімнаті. Вона була так захаращена полицями, бочками, лантухами і всілякими товарами, що хіба тільки в казковому розі достатку знайшлось би стільки різних принадних речей.

Крамарка була стара, зморщена бабуся. Вона мала звичку безперестанку повторювати дивним тужливо-співучим голосом те, що кому має дати.

Патакне просила на сім крейцерів солі. То крамарка раз у раз приспівувала:

— На сім крейцерів солі... На сім крейцерів солі... На сім крейцерів со-о-олі...

Пішта Лабош просив за два крейцери цибуха до люльки. І крамарка знов заспівала своєї:

— За два крейцери цибуха, за два крейцери цибуха...

Стара видряпалася в лівому кутку крамниці нагору і скинула цілу в'язку цибухів.

— За два крейцери цибуха... За два крейцери цибуха,— витягла один і подала покупцеві.

Нескоро настала моя черга.

Та поки я чекав, сталося щось дивне. Монета в моїй жмені спочатку принишкла, а потім зробилася напрочуд важка.

Що більше я роздумував про свій вчинок, то дужче палало обличчя і важчий був гріш. Мені вже заболіла рука, плече, спина, голова, а надто — серце.

Врешті-решт перед мене лишилася тільки одна дівчина. Але тут пойняв мене такий страх, що аж у душі похололо. І дав я драла з крамниці. Зупинився аж дома.

Я вскочив у кімнату, підбіг до батька і, тамуючи плач, поклав йому на долоню отой на диво важкий гріш.

Я не міг і слова вимовити. Та батько мій про все здогадався.

— Чому ти приніс гріш назад? — спокійно спитав він.

— Бо дуже важкий...— вибухнув я риданням.

Тоді батько сказав мені таке:

— Нехай цей гріш буде твій. Збережи його і запам'ятай нинішній день, нехай він нагадує тобі, який важкий буває ось такий гріш.

— Отак, хлопці,— закінчив свою розповідь дядько Балаж,— дістався мені цей гріш, щоб вічно тяжіти над душею. Він показав мені стежку до чесного трудового життя. По цій стежці я ступатиму аж до самої смерті.

[1] Форинт, крона, філер — монети в Австро-Угорщині.